

štajima dok se bavio u Beču pred odlazak u Rusiju kao i na povratku u Zagreb.

Spisi o Gaju, priopćeni u ovoj zbirci predstavljaju nadasve važan prilog za poznavanje historijske uloge ove naše velike i snažne ličnosti. Ovdje publikovanim aktima znatno se dopunjuju dokumenti o Gaju što ih je izdao u »Spomeniku« Srpske Kraljevske akademije u svesci LIV dr. Gjuro Surmin.⁴⁾ Na ovaj način sabrana je najvažnija građa o Gaju, a to će jamačno doprinijeti, da dobijemo potpunu i objektivnu Gajevu biografiju koja će u punom svjetlu historijske istine prikazati gigantski lik preporoditelja Gaja.

O Mirku Božoviću, jednom od ilirskih prvaka, također je bečka policija ozbiljno vodila računa. Iz Zagreba upućen je god. 1859 bečkoj policiji opsežan izvještaj o čitavom njegovom dotadašnjem književnom i političkom radu, a 1865 godine javlja policija iz Pešte u Beč sve potankosti o njegovom boravku u Budimpešti, po svojim tajnim agentima saznaje čak i to što je Božović raspravljao s nekim tadašnjim političkim vođama Mađara.

Dalje ima izvještaja i o Strossmayeru kao o njegovom posjetu Slavenskoj besedi u Beču 1866, zatim o njegovom bavljenju u

³⁾ Isp. u »Narodnoj Starini« knj. X, str. 280 i knj. XI, str. 71.

⁴⁾ Dr. Duro Šurmin, Knez Miloš u Zagrebu 1848. Spomenik Srpske Kraljevske Akademije LIV. Beograd, 1922.

Rogaškoj Slatini 1868, gdje se sastao sa Piroćancem, pa onda o njegovom putovanju u Beograd iste godine itd. itd.

Kako se vidi iz ovih i drugih dokumenata, i u vrijeme konstitucije iz god. 1860 kad je u Hrvatskoj povraćena ustavna vladavina, bečka policija i dalje bez obzira na to vrši svoju raniju zadaću i prati rad svake važnije političke i kulturne ličnosti u Hrvatskoj. U to doba je od Hrvata naročito interesuju: dr. Franjo Rački, Matija Mesić, Ivan Mažuranić, Gjuro Stj. Deželić, August Šenoa, Ignjat Brlić i drugi. Tim su zasada ovdje tangirani samo bliži javni radnici, dok bi nas daleko odvelo da samo imenom nabrojimo ostale koje je dr. Ivić pretstavio u svojim značajnim, voluminoznim publikacijama a iz bivših tajnih policijskih pretinaca stare Austrije.

Na kraju predgovora II. knjige dokumenata dodao je dr. Ivić popis svojih radova iz srpske književne historije koji su u tijesnoj vezi s ovom arhivskom građom i naveo dokumente koji su priopćeni u tim radovima. Ovaj popis dobro će doći svakome tko se interesira za ovaj predmet.

Dr. Ivić mnogo je, dakle, zadužio našu nauku ovim knjigama dokumenata. Svatko, tko se bavi našom kulturnom ili političkom povješću XIX stoljeća morat će za njima posegnuti i u njima će naći dobru direktivu za dalje proučavanje.

Mirko Stanisavljević.

BILJEŠKE

* Osnivanje Arheološkog kluba »Mursa« u Osijeku. Već početkom godine 1930, nikla je u krugu nekolicine prijatelja arheologije želja, da se i u Osijeku osnuje društvo, koje bi se u prvom redu brinulo da se bogati Gradski muzej smjesti u prikladne i javnosti pristupačne prostorije, i koje će sabirati sve one predmete, koji stoje u budi kakvoj vezi sa historijom grada Osijeka i najbliže okolice. Ova ideja dobila je realnije oblike kada su se na poziv priređivačkog odbora ad hoc 5. marta o. g. sastali na pretkonferenciju slijedeća gospoda prijatelji arheologije: Profesori Vjekoslav Celestin i Dr. J. Bösendorfer, Josip Leović, javni bilježnik Dr. Slavko Diklić, brigadni general Milorad Lazarević, Ing. Radoslav Franjetić, kipar prof. Mihajlo Živić, Ante E. Brlić, Milan Blažeković, akademski slikari Josip Zorman, Ivan Roch i J. Gojković, koncertni pjevač Lujo Plein. Prof. Celestin kao sazivač ovog sastanka pozdravio je prisutne i obrazložio svrhu osnivanja arheolo-

škog kluba. Pri tom je ocrtao u kratkom prikazu historiju stare Murse, zatim Osijek u tursko vrijeme, a najzad se dotaknuo i povijesti grada pod erom Habsburgovaca do konačnog oslobođenja našeg naroda. G. Ante E. Brlić pročitao je zatim nacrt klupskih pravila, koja su sa manjim preinakama primljena, te će biti predložena glavnoj skupštini na prihvata. Na predlog g. Dr. Diklića izabran je odmah privremeni odbor na čelu sa prof. Celestinom kao predsjednikom, generalom Lazarevićem potpredsjednikom, A. E. Brlićem tajnikom, a u Odbor delegirani su: Dr. Diklić, Blažeković, Ing. Franjetić, prof. Živić, Roch i Zorman. Na predlog generala Lazarevića odlučeno bi, da se Gradskom načelstvu i sreskom poglavaru upute pretstavke, da se klubu stave na raspolaganje prikladne klupske prostorije. Sutradan posjetili su gospoda general Lazarević i Dr. Diklić gradonačelnika gosp. Dr. Vjekoslava Hengla, koji je gospodi izjavio, da klubu »Mursa« najpripravnije stav-

lja na raspolaganje gradsku vijećnicu za održavanje sjednica društva. a. b.

*

* Inicijativom g. Dake Popovića, senatora, radi se na osnivanju Muzejskog društva u Novom Sadu. Osnovu su radošno prihvatili mnogi privatni sabirači.

*

* U beogradskom »Vremenu« (18. XII. 1932.) potaknuo je g. D. Kostić u članku »Potreba naučnog pregleda ličnih imena naših« rješavanje jednog nekultiviranog problema u domaćoj nauci. Pisac kaže, da tu misli »na naučno proučavanje narodnih ličnih imena, i muških i ženskih, u kome bi se ne samo jezički proučio sklop tih po formi izvedenica i složenica, te pokazala originalna ili prevodna (Jovan), ili podražajna formacija njihova (Tvrtko-Firmán), i dao raspored po grupama s osnovnom formom na čelu (na pr. Vuk-Vukan-Vukašin-Vukac-Vukadin-Vuko-Vukoje Vučeta-Vujo Vujadin itd.); nego bi se u tom pregledu naučnom dala, koliko može, i statistika približna uporedna, o brojnosti javljanja pojedinih forama, o vremenu njihova javljanja i, što mislimo da je naročito značajno o oblasti, lokalnosti njihova javljanja, naročito početnog, po kome se daje pratiti dalje migracije. S tim i takvim podacima ovaj »onomatološki« pregled naučno izrađen, imao bi značiti ne samo užu filologiju nego i za etnografiju i istoriju naroda našega. Videćemo već kako. Što se tiče lokalnosti pojedinih forma ličnih imena naših, dovoljno je spomenuti samo da mi danas, po raznolikim izvedenim formama istoga ličnog imena recimo: Jovan, možemo s velikom verovatnošću odrediti i zavičajnost čije je. Tako bi za Jocu, isto kao i za Pecu, Necu i dr., rekli ponajprije da je iz Vojvodine, za onoga koji se zove Jova već bi pomišljali na Šumadiju, Jovo je nesumnjivo s terena ijekavštine, Jošo i Joveta još pouzdanije, iz Crne Gore i t. d. Za Josifa bi znali da je pravoslavac, a za Josipa najprije pomisili da je katolik. Za onoga koj se zove Mane ili Dane, možete i zbilja, ne samo u šali, reći da je Ličanin, kao što je Batrić nesumnjivo Crnogorac i kao što bi za Vlaha gotovo uvijek pogodili da je Dubrovčanin a za Tripuna da je Kotoranin i t. d. U nacionalnoj nauci našoj prvi je R. Šafařík sastavljao »Onomastikon«, pregled narodnih ličnih imena prema pomenicima fruškogorskih manastira Vrdnika i Krušedola. Vuk je u rječniku svom beležio i sva lična imena naša. Stojan Novaković je proširio rad Šafaříkov upotrebivši građu i iz ostalih poznatih pomenika manastirskih (u Glasniku 42. »Pomenici srpske od 15 do 18 veka«). Novaković je davao u svom pregledu i brojnu statistiku, ponegde tek i vremensku, ali jedva dva tri

puta i lokalnu, iako je za ovu baš mogao u pomenicima naći dosta podataka. Samo je, u naše dane, Sv. Matić u Glasniku Istoriskog društva u Novom Sadu dao po vrlo obilatom »katastigu« jednom — pregled priložnika po mestima, po kome bi se za pojedina imena dali lako izabrati pregledi brojnog i lokalnog javljanja njihova. G. Matić bi, i po službi svojoj u Narodnoj biblioteci, bio u najpovoljnijem položaju da uz celokupne građe u manastirskim pomenicima, koristeći se i građom iz Lj. Stojanovića Zapisa i natpisa, Starih pisma i povelja uz pomoć i rečnika Jugoslavenske akademije i Daničićeva rečnika za književne starine i Osnova, i dr. daje taj naučno sreden »onomatološki« pregled naš. Kad bismo ga već imali, istorija bi naša mogla nešto pouzdanije reći o zavičajnosti, pa i o staležu možda, kosovskog heroja Miloša Kobilovića. Jer ime njegovo javlja se tek u 14 veku i to pretežno kao sebarsko. U dečanskoj darovnoj povelji (1330) ime Miloš daleko nadmašuje brojno sva ostala koja nose seljaci darovani manastiru Dečanima i široj okolini njegovoj. A iz toga vremena među plemecima, na pr. kao svedocima na poveljama nema ga još. Pa bi na osnovu takvog pregleda, lako odbili i ubrajanje Vukašina, Marka, i njihovog rodaka (krvnog) Ostoje Rajakovića kao maćedonskog vladara — u Bugare. Za posljednjega možemo i ova-ko već, po isključivo bosanskom imenu njegovom (Ostoja) kao i po imenu oca mu (Rajak) utvrditi: da je nesumnjivo Dinarac, Bošnjak. A preko njega i Vukašina, čije ime ide u grupu izvedenih nastavkom -ašin (Mitrašin, Stepašin, Cvetašin, Gjurašin i dr. sva iz Novakovićeve spisa) koja i danas ukazuju na čisto dinarsku oblast (Bosna, Hercegovina, južno Primorje) — obranili bi i Marka od... bugarstva. I videli bi da su dobrovoljački hroničari imali nekoga razloga tvrdeći o Vukašinu da je poreklom »negdje s medje Primorja i Zagorja« i da je »prostijega roda«.

*

* VII. Skupština Hrvatskog Starinarskog Društva u Dubrovniku, održana je dne 8. travnja 1933. Predsjednik Dr. Bjelovučić Zvonimir pozdravlja prisutne, izvješćuje o radu prošlogodišnjem, ističući, da je društvo izgubilo počasnog člana slavnog hrvatskog borca: pisca neumrlog Don Iva Prodana, koji je nazvan Clypeus Croatorum — branič Hrvata. Članovi mu kliču: Slava! Blagajnik Dr. Kisić Niko izvješćuje o blagajni. Potpredsjednik Don Gjuro Krečak i fra Vid Mihičić, profesor umjetnosti, raspravljaju o arheološkim pitanjima grada i o modernoj umjetnosti. Zatim se bira jednoglasno stara uprava: Predsjednik Dr. Bjelo-

vučić Zvonimir, potpredsjednik Don Gjuro Krečak, tajnik Dr Velnić profesor fra Bogoljub, blagajnik Dr Kisić Niko, Odbornici. Dr Posedel prof. Josip, Dr Talija prof. fra Urban, Don Niko kan. Gjivanović. Iza otpjevane »Lijepa naša« skupština se razišla.

* Travnja mjeseca o. g. muzejski radnici u Beogradu zabrinuti za očuvanje ono malo historijskih spomenika što ih Beograd ima još na terrainu izradili su pretstavku Sudu opštine grada Beograda u tome smislu. Neizvjesna je sudbina Dositejeve Velike škole, pa historijskih zgrada u Gospodar Jevremovoj i Kralja Petra ulici. Beogradski »grad« restaurira se bez dovoljne pažnje, a trijumfalna vrata princa Evgenija Savojskoga već su derutna. Rečena predstavka kaže m. o.:

»Poznata je velika ljubav Beogradana prema Beogradu. Ona je našla svoj izraz u bezbroj svetlih primera njegove dalje i skorije prošlosti, u borbi njegovih oslobodilaca iz 1806 i svim kasnijim događajima, a naročito u tragičnoj 1914 i 1915 godini... Kao i u drugim gradovima, tako i u Beogradu njegov savremeni nagli razvoj dovođi u opasnost pojedine stare gradske delove, koji su u njegovoj istoriji dobili skoro sakralni karakter, koji su vezani za čitav niz sudbunosnih događaja, njegovu političku pripadnost, sudbinu njegovih građana, ili koji su vezani uz pojedine manifestacije njegovog života, pojedine istaknute ličnosti, koje su naročito karakteristične kao i tragovi pojedinih epoha njihovoga života, kao arhitektonski i istorijski spomenici koji Beogradu pridaju naročitu lepotu i značaj. Mnoge su zgrade već propale, porušeni su mnogi dragoceni spomenici, dok su i drugi prepušteni volji pojedinih lica koja nemaju uvek dovoljno smisla, a često se rukovode praktičnim ciljevima ili momentanim efektima, ili uopšte ne poštuju i ne cene njihovu vrednost, ili su u faktičnoj nemogućnosti da im posvete potrebnu pažnju. Tako propadaju i naš stari Grad s pojedinim spomenicima koji se u njemu nalaze, stara groblja, Dositejeva Velika škola, stara skupština i mnoge druge značajne i dragocene građevine, koje treba očuvati u prkos moderniziranju i naglom razvoju Beograda. Mi smo dužni da sačuvamo te istoriske spomenike, i radi savremenosti i radi budućnosti, i radi svih onih koji žive u Beogradu i koji dolaze u Beograd i traže njegove karakterne odlike, radi budućih pokoljenja koji bi imali puno pravo da se na nas bace teškom optužbom, kad bi dopustili da se u Beogradu uništi ono što je svakom gradu najsvetije, što se svuda poštuje. U naše doba ekonomske krize i društvene depresije, koje dovode do prećenjivanja praktičnog života i materijalnih vrednosti i do izvesne pasivnosti, potrebna je naročita pažnja da se ne učine nepopravljive

greške. Naš novi Građevinski zakon u članu 24 i 25 predvideo je čuvanje istorijskih i umetničkih gradova, pojedinih spomenika, tipičnih građevina i odredio uslove pod kojim se mogu vršiti promene na tim građevinama i u njihovoj okolini. Duboko uvereni u iskrenu želju Opštinskog suda, da unapređujući našu prestonicu očuva njezinu fizionomiju sve ono što je dragoceno svakom građaninu i što ima veliku istorijsku i umetničku vrednost, prestavnici prestoničkih muzeja mole Sud opštine grada Beograda da saglasno odredbama Građevinskog zakona odredi lica, koja će u sporazumu s delegatom Narodnog, Opštinskog i ostalih beogradskih muzeja Uredbom utvrditi, koji su delovi našeg grada od istorijskog i umetničkog značaja, koje se građevine moraju projektovati s obzirom na istorijski karakter ulice, trga ili mesta; na kojim se građevinama od istorijskog i umetničkog značaja ne smeju vršiti nikakve opravke i promene dok se za to ne dobije odobrenje od nadležnih vlasti za čuvanje starina i koje se građevine moraju održavati i u onom slučaju kad to njihov vlasnik iz sopstvenih sredstava ne može vršiti. Ovaj akt Suda biće pozdravljen od čitavog građanstva i svih onih kojima leži na srcu prava vrednost i veličina Beograda«.

* 15. V. 1933. održana je V. glavna skupština Istorijskog društva u Novom Sadu pod predsjedništvom g. dr. St. Stanojevića, prof. univ. u Beogradu. G. dr. D. Kirilović, tajnik društva, izvestio je, da se rad sastojao gotovo isključivo samo u publikovanju »Glasnika«, jer se i tu opće teško finansijsko stanje osjetilo vrlo tegobno. Od 1000 komada društvenoga glasila nije raspačana ni polovina. A naprama 1000 osnovnih škola Dunavske banovine prima časopis jedva 20 (iz cijele države n. b.) Društvo su subvencionirali: Dunavska banovina sa 35.000 din., grad Novi Sad sa 5.000, grad Pančevo sa 1.000, manastir Grgetek sa 2.000, itd. Za počasnog člana proglašen je g. Mihailo Pupin iz New Yorka, a za utemeljače-dobrotvore: manastir Grgetek i g. Alimpije Popović iz Novog Sada. Tako ovo društvo ipak može promicati svoju svrhu, i ako zasad u ograničenom opsegu.

* Saznajemo da će se u izvjesnim naučnim zavodima (u kojima se inače živi »procul negotiis«) započeti pripremati izrada stručne bibliografije, što je, dakako, samo za najveću pohvalu.

* Profesor bizantinologije univerziteta u Solunu, g. dr. Papadopoulos, učinio je ljetos predradnje za osnivanje jedne bizantinologijske akademije na Atosu (Sv.

Gora). Inicijator je Nj. Svetost, carigradski patrijarh g. Fotios. Među budućim akademikima biće i 10 kaluđera na Atosu. Ova institucija omogućiće intenzivnije proučavanje jedne partije naše narodne historije.

* Navodno se u Slavonskom Brodu osniva gradski muzej. Za nj je mp. o. Novaković, gvardijan franjevačkog samostana, odstupio neke prostorije u samostanu i pozvao građane da doprinesu starine iz svojih kuća. I ako je to za Sl. Brod posve već zakašniji slučaj, korak preč. gosp. je za svaku pohvalu te će nas radovati, ako od toga gradiva iziđe što god i u »Narodnoj Starini«.

* Mjeseca srpnja i kolovoza o. g. radila je u Istočnoj Srbiji u tzv. negotinskoj krajini arheološka ekspedicija Engleza i Američana g. prof. dr. Fook uz asistenciju g. dr. M. Grbića, kustosa beogradskog Narodnog Muzeja. Nalazi su prehistorijski, kulturni se slojevi kontinuirano vežu sve do tzv. seobe naroda (m. o. i. Slovjena). U Negotinu rade i dva arheologa-amateura gg. Stojan Mladenović, profesor Učiteljske škole i Svetislav Stefanović, bankarski činovnik. Prvi ima znatnu kolekciju zlatnog i srebnog novca, a drugi zbirku iskopina iz okoline Jabukovca (kamenito i brončano oruđe). Navodno će se ti sabirački radovi ujediniti s akcijom za Gradski Muzej u Negotinu.

* Muzejsko društvo iz Frankfurta u Njemačkoj poslalo je gospodu Elizu Baumgartl, činovnicu arheološkog muzeja u Berlinu, da u Malom Orlovcu kraj Sarajeva, naročito na tzv. (Bogumilskim) Gromilama vrši arheološka istraživanja. Asistirao joj je g. dr. Mihovil Mandić, kustos muzeja u Sarajevu. Ovo nije osamljen slučaj da stranci finansiraju arheološke radove u našoj zemlji i da aktivno djeluju (Solun, Negotin, Ohrid, Stobi, itd.).

* Kako smo već javili u prošlom broju (str. 144.) u Nišu je osnovan arheološki odbor pri kr. banskoj upravi moravske banovine. Na poticaj oblasnog odbora Narodne Odbrane pokrenuto je, dalje, sredinom ožujka o. g. i osnivanje Muzejskog društva (gg. Dragoljub Savić, Bora Gojković i dr.). U osnivački odbor ušli su gg. ing. Milorad Čavdarević; Bora Gojković, advokat; Milenko Marković, profesor; dr. Rudolf Bratanić, profesor; Dragomir Miljković, general, Dimitrije Stanković i dr. Svrha ovog nastojanja postignuta je u prvom redu otvorenjem samog Gradskog Muzeja u Nišu koje je na svečani način uslijedilo 22. X. o. g.

u historijskoj kući porodice Hristodula u Novakovićevoj ul. Kustos je muzeja g. Adam Oršić Slavetički. Muzej ima 4 odjela (ističu se zbirke novca g. B. Gojkovića i A. Nenadovića, činovnika banske uprave). Ima i prehistorijska zbirka sa Humske Čuke. I nedavni stari Niš je, hvalevrijedno, zastupljen, a da je više predusretljivosti iz građanstva moglo bi biti i bolje. I sama je drvena i rezbarena zgrada, kako je u redu, intaktno sačuvana s punim uređajem kao spomenik. Na II. spratu nalazi se mala kapelica s ikonama. Počeci ovog savremenog kulturnog djela niknuli su iz skromnih početaka pojedinih numismatičkih zbirki i arheološkog rada na terrainu u okolini grada, dokaz koliko vrijedi privatna inicijativa. Muzejsko društvo broji oko 150 članova.

* Polovinom prosinca proslavilo je Muzejsko Društvo u Ptujju svoju četrdesetgodišnjicu; na svečanost je pozvano i uredništvo »Narodne Starine« koje se odazvalo jednom čestitkom. Ptujski muzej je dan je od najbogatijih naših provincijskih muzeja, a smješten je u Dominikanskom samostanu koji je sagrađen 1230. i pregrađen u XIV. stoljeću i snabdjeven freskama, koje su i danas sačuvane. (Isp. bilješku o 35-godišnjici društva u »Narodnoj Starini« VII. (1928., str. 114.).

* Povodom članka koji je izišao u beogradskoj »Politici« 13. XI. o ikoni koju da je navodno Stevan Nemanja poklonio bazilici sv. Petra u Rimu osvrnuo se g. dr. L. Mirković, prof. univ. u Beogradu, u istom listu 5. XII. upozoravajući, da se može govoriti samo o hipotezi u vezi s referatom što ga je Msgr. d'Herbigny dao na bizantinološkom kongresu u Beogradu 1927. (isp. D. Anastasijević et Ph. Granić, Deuxième congrès international des études byzantines Belgrade p. 1—14, fig VI.) te završava ovako: »...Pri rešavanju tajne ovih likova mi bismo pored nesaglasnih literarnih podataka o njima pošli ovim putem: skinuti metalne okove sa ikone; snimiti uveličano signaturu ove ikone i ispitati je paleografski i videti da li je doista samo srpsko-slovenska; objaviti u boji originalne uveličane snimke donjih lica na ikoni (ako se vide), i možda bi se po starosti dobi, po spolu, po kostimima i krunama ovih lica mogli doneti neki zaključci. Najposle ispitati: da li je ikona sa signaturom prvobitna, ili je kasnije osvežavana. Osim ovakog izdanja ove ikone, isto tako bi nas zadužio onaj, ko bi izdao u originalnoj boji dve srpske ikone, koje je Kralj Milutin darovao crkvi Sv. Nikole u Bari, u Italiji, i Bogorodičinu sa likovima Milutina i njegove ma-

tere Jelene, i drugu manju sa likovima Jelene, Dragutina i Milutina.

*

* U Beogradu je o. g. osnovano društvo »Jugoslovenska narodna nošnja«, koje u svom proglasu m. o. kaže: »... Cilj je da u prvome redu unapredimo proizvodnju kućevnih tkanina i da povećamo njihovu potrošnju prvenstveno za sopstvenu nošnju proizvođača, a zatim i za druge potrebe ostalih slojeva našeg naroda. Podizanjem kućne radinosti i širenjem upotrebe naših tkanina želimo da podignemo privrednu snagu naroda. Ujedno želimo da usavršimo njegove kućevne proizvode i da u iste unesemo još više ukusa i lepote. Sva akcija našeg društva počivaće na principima zadržarskog rada. A na srcu ležaće nam na prvom mestu naši pasivni krajevi. Društvo »Jugoslovenska narodna nošnja« želi da svoj rad raširi po celoj Jugoslaviji i da preko svojih odbora u zemlji stvori jaku i solidnu organizaciju. Apelujemo na sve vas, da prihvatite naš pokret kao realan pokret za ekonomsko podizanje naroda. Apelujemo da pristupite našem društvu i da tako svi aktivno doprinesemo unapređenju i novom procvatu naše kućevne radinosti...« itd.

*

* I grad Sušak dao se na sabiranje antikviteta, te se čine predradnje za osnivanje gradskog muzeja. Simpatična je ova kulturna utakmica između pojedinih naših gradova, no još ih je veliko mnoštvo gdje vlada apatija i drijemež u tom smislu, ali je mnogo smisla za zabave najrazličitijih vrsta.

*

* Srpska Kr. akademija nauka u Beogradu i ove je godine obnovila svoje članstvo izvjesnim izborima, pozabavila se novim zadacima i podijelila niz obilnih nagrada iz svojih različitih zadužbina (14 nagrada, 35.000 Din.), a raspisala natječaje za nove nagrade (12 temata, 93.000 Din.). Ugledajući se u strane drugarice, kao i u ugl. Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti u Zagrebu, i beogradsko je društvo naučenjaka i umjetnika odlučilo da izdaje o svojim radovima jedan »Bulletin« na stranim jezicima. U bečkim arhivima prikuplja se nova građa o prvom srbijanskom ustanku u XIX. stoljeću, u Dubrovniku opet proučavani su turski spisi, naravno uz značajnu državnu pomoć i prihode zadužbina kojima se koriste članovi institucije. Prošle godine izdano je 17 knjiga (Glas, Spomenik, Srpski etnografski zbornik, Istoriski zbornik, Posebna izdanja i Godišnjak).

Pok. Rista J. Odavić, profesor, zatim upravnik Državne štamparije i najposlije upravnik Državne arhive, ostavio je legat akademiji u iznosu 460.000 Din. — Na svečanoj sjednici 28. XII. 1933, pročitana je pristupna besjeda g. dr. Stanoja Stanojevića, prof. univ., koji je za akademika izabran još 1920. godine, ali je tek čitanjem pristupne besjede istom sada uveden u sva članska prava; (u odsutnosti g. dr. Stanojevića, poradi bolesti, čitao je govor »Postanak srpskog naroda« g. dr. A. Belić), Poslije toga uzeo je riječ g. dr. Bogdan Gavrilović, rekavši: »Gospodo akademici. Od prvog osvitka XVIII veka do naših dana prošla je naša istoriografija kroz razne mene. Čuvenu hroniku svoju, koja će kao znamenito istorisko delo u daljem razvitku naše moderne istoriografije ući u same osnove njezine, pisao je grof Đorđe Branković na prelomu XVII i XVIII veka. Njegov uticaj se osetio tek u poznatoj Rajičevoj Istoriji s kraja XVIII veka. Ali ni ova istorija nije obogatila našu istoriografiju ni jednim novim principom, i ni jednom novom metodom. Iako Rajić nije tradiciju narodnu priznavao kao istoriski izvor, on je ipak služeći se bez dovoljne kritike i uz to i vrlo malim brojem izvora za istoriju, i sam zapao u opasnu mrežu tradicije. Međutim, ne treba prećutati i treba reći, da su naši ljudi okupljeni u Matici srpskoj i Društvu srpske slovesnosti već u prvoj polovini XIX veka težili za tim da se istorija ne piše po narodnoj tradiciji već po izvorima i onakva kakva je zaista i bila. Godine 1847 učinio je doktor Janko Šafarik Društvu srpske slovesnosti svoje »Predloženje o načinu kako bi Srblji mogli dobiti svoju istoriju«: — »Srbi nemaju još niti slavnu svoju starodrevnu prošlost u takovom vidu u rukama, kao što bi trebalo...« Znalj su dakle naši stari da naša istorija ne valja i znali su oni, da je po izvorima treba pisati, ali u ono vreme nije bila laka stvar i pronaći i ispisati, i izdati i interpretirati te izvore. A drugo, naš nacionalizam toga vremena toliko je bio nabujao sa velikih tekovina, koje je izvojevala naša Narodna revolucija, da su se tradicije o narodnoj prošlosti i slavi pretvorile u prave narodne svetinje, u koje niko nije smeo dirnuti. U paroksizmu tog nacionalizma, ko je smeo reći da Vuk Branković nije izdao cara na Kosovu? Pa ipak s kraja sedamdesetih godina prošloga veka, počeli su samouci istorici Ilarion Ruvarc i Ljubomir Kovačević kritički i po izvorima obrađivati i ta za narodni ponos toliko vezana pitanja. U borbi koja se tada često i s velikom zaostrenošću vodila između Ruvarca i Kovačevića s jedne, i pristalica tradicija s druge strane, stvarali su se principi kritičke škole srpske istoriografije, i Ruvarc i Kovačević

izišavši iz te borbe kao pobednici, postase osnivači te škole. Odmah posle konačne pobeđe principa kritičke škole javilo se mlade kolo naših istorika, oduševljenih pristalica Rugarčevih i Kovačevićevih. I kada je 1905 Rugarac umro, tada je na grobu njegovu u Fruškoj Gori, prota Jovan Vučković rekao ove lepe reči: »...A ponosna Avala nadvila glavu upirući blagodaran pogled na tvoj grob... Tamo će deca tvoja osvojiti katedre u Akademiji i u Univerzitetu. Blago tebi!«... Nije li gospodo akademici, i ova svečana sednica u kojoj danas Srpska kraljevska akademija u nedra svoja prima poklonika Rugarčeve misli, profesora Univerziteta Stanoja Stanojevića, potvrdila misao Vučkovićevu i nije li zar, s druge strane, Akademija i ovom prilikom pokazala koliko cenj rad onih ljudi, koji su težeći za istinom, svojom misli bili sluge njezinih ideala?! Iz ogromnog niza dela, monografija, studija, eseja i članaka ja ću pomenuti samo ove radove g. Stanoja Stanojevića: »O sklopu Nemanjine biografije«; Die Biographie Stefan Lazarević's; »Nešto o Jakšićima«; »Vizantija i Srbi«; »Istorija srpskog naroda«; »O Južnim Slovenima u V, VI i VII veku«; »Borba za samostalnost katoličke crkve u nemanjićskoj državi«; Studije o srpskoj diplomatiji; »La civilisation du peuple serbe au Moyen-Age«; zatim eseje o Nemanji, o Stevanu Prvovenčanom, o Caru Dušanu i tako dalje. Osim toga g. Stanojević je radio i u sasvim drugim oblastima kulturnoga života, stvarajući u njima znamenite spomenike našega duha. Ja ću pomenuti samo dva, koji su i po ideji i po trudu oko njihova stvaranja u glavnome njegovo delo: on je osnovao istorisko društvo u Novom Sadu i on je bio inicijator i organizator onoga teškoga i složenog rada, koji je u našoj književnosti izazvao pojavu »Narodne enciklopedije«. Meni je osobita i sreća i čast da mogu proglasiti g. Stanoja Stanojevića za pravoga člana Srpske kraljevske akademije«.

*

* U Beogradu je osnovano Društvo za proučavanje istorije Crne Gore sa dvije ravnopravne uprave u Beogradu i na Cetinju. Odziv je bio odličan. Rad je upućen na pribiranje dokumenata, sređivanje arhivske građe i objavljivanje naučnih rezultata. Računa se na pomoć Banovine zetske, opštine cetinjske, crkvenih imanja a i fondova Univerziteta u Beogradu. Kao organ predviđa se obnova cetinjskih »Zapisa« (pod uredništvom g. D. Vuksana) koji su morali obustaviti svoje izlaženje poradi materijalnih nedaća.

*

* Ljetos o velikim ferijama išla je opet naučna ekspedicija Univerziteta u

Beogradu o trošku Fonda Luke Čelovića Trebinjca u Zetsku banovinu. Tu je radila i historijsko-arheološka sekcija, koja je višekratnim ekskurzijama iz Andrijevica proučavala manastire u Morači i Dobrilovini te »Gjurgjeve Stubove« u Beranima, zatim je ispitivano Brskovo, gdje je bila kovnica novca u doba srpskog kralja Uroša I. (1243.—1276.), pa konačno Plav i Gusinje kao i stara crkva u Nikoljcu kod Bijelog Polja. Tu je nađena vrijedna biblioteka. Istraživači su snimili i stare gradine kao što su Bihor i Budim-grad te ruševine manastira Šudikove. Ovako organizovani posao daće, nema sumnje, vrijedne rezultate, a primjer je nasljedovanja vrijedan i za ostale univerzitete i banovine.

*

* Stara tradicija o vodstvu negda povlaštenih krugova i u svijetu nauke Podunavlja nije izumrla 1918. nego stvara s vremena na vrijeme odjeke i poslije rata u po nekoj kopči te se interesovani geriraju kao pravi arbitri kod »nižih narodnosti«, ali na te »spone« pazimo!

*

* U beogradskoj »Narodnoj Odbrani« (VIII. br. 36.) priopćio je g. Milovan Popović »Jedan prigodan pitanje o odgovornosti za svetski rat« iz nekog žandarmskog referata kotarskom uredu Prijedoru. Najvažnije je to, što izdavač kaže, da je akt nađen »među papirima koje je (g. o.) kupio »na kilogram«! I ako je stvarno ovih dokumenata bilo toliko da ih se danas može na kilograme kupovati kao stari papir, ipak bi bilo potrebno da se povede jedna akcija kako bi se od bosansko-hercegovačkih piljara i drugih prodavača na malo sakupilo ono što je još preostalo«. Nijesu u pitanju piljari i maloprodavaoci nego krivična odgovornost onih nesavjesnih faktora koji su odobrili takovu prodaju bosansko-hercegovačkih arhivalija iz doba pod Austro-Ugarskom, a da prije toga arhivski stručnjaci nijesu izvršili reviziju. I danas, možda, još ne bi bilo kasno, da se po registraturama sreskih načelstava u svim banovinama a osobito na tavanima dotičnih zgrada sprovede svoje vrste racija na spise iz vremena posljednjih decenija pred 1918. Spasio bi se dragocjen materijal za našu najmoderniju historiju, koja će inače u mnogočem biti slabo detaljirana. No smetnja je, što još uvijek nemamo jednu arhivsku centralu za cijelu državu, bilo arhivski zakon, koji bi decentralizovao posao i čuvanje toliko važnih spisa. Glav-

ni dio materijala u ovo 15 godina vjerovatno je ipak propao.

*

* Etnografski Muzej u Beogradu odlučio je, najviše poradi skučenosti svojih prostorija, da priređuje povremene izložbe svog ilustrativnog materijala (obične i povećane fotografije i diapozitivi te crteži i slike) koji ilustruje narodni život (svadbe, sahrana, groblja, poljodjelstvo i stočarstvo, saobraćaj na vodi, narodne nošnje, tipovi kuća i naselja, narodne igre i t. d.). Godine 1932. beogradski je Etnografski Muzej imao 4954 predmeta, a 1933. bilo je prinove još za 550 komada.

*

* Mjeseca kolovoza o. g. vodila se u zagrebačkim »Novostima« polemika između g. Josipa S. Vrižnanina i preč. g. o. Anakleta Zdravca o tome, da li je iz riznice franjevačkog amostana na Trsatu kod Rijeke nestao relikvijar kneginje Barbare Frankapan udate za despota Vuke Brankovića iz XV. stoljeća? I ovaj slučaj upućuje, kako je već skrajnja potreba, da se sa strane države regulira i osigura čuvanje narodnih starina i zakonom zapriječi svaki pokušaj njihova otuđenja. Ali godine idu, događaji se zbivaju, nego brige i stvarne zaštite još nema.

*

* U beogradskoj »Pravdi« (XXIX. broj 10.452) upozorio je g. Sreten V. Vukosavljević na Neznane Muzeje u Sandžaku, na male crkvice, naime, koje su u prošlosti svojom skrovitošću mogle sačuvati svoje kulturno blago. »Očevalo se najviše zbog toga, što mu se nije znala vrednost«, te »nisu, do skoro, privlačile pažnju nesavesnih pljačkaša starina i knjigokradica«, no »čim se za poneku stvar saznalo da vrednije je mahom nestajalo. Tako je, n. pr. nestalo mileševskog osmoglasnika, čim je na njega obraćena pažnja... Dužnost čuvara kulturno-istorijskih spomenika narodnih ne bi trebala Crkva da oseća kao neki teret... Svuda inventar predati ponekome, koji će odgovarati za stvari... Izraditi i publikovati jedan opšti, dobar i stručan katalog starih knjiga i ikona... Još sasvim malo ako se pričekava biće dockan...«

*

* Okružni sud za grad Beograd osudio je g. Aleksandra Derocco, docenta za staru srpsku arhitekturu (tehnički fakultet Univerziteta u Beogradu) za izvjesne uvredljive izraze nanešene sudiji g. Gligorijeviću, iz Prizrena, koji se kao amateur zanima arheologijom i koji je tražio dozvolu za iskapanje protiv koje je tuženi dao svoje stručno

mišljenje. Za izraze »nadrinarheolo« i »po uputstvima slepoga starca« g. Derocco je riješen, no nije se ni žalio na presudu, već je suradniku »Vremena« (XIII. br. 3980.) dao izjavu u kojoj kaže m. o.: »... Svi smo mi za to da te starine treba spasavati. Samo svaki bi htio da radi kako misli sam da je najbolje. Ima pri tome sasvim dobronamernih pokušaja koji se svršavaju štetom... Potsetiću... na prvome mestu na onaj slučaj gde je upropašćen grob kraljice Teodore matere Dušanove, zatim onaj drugi gde je tako isto upropašćena »mumija« jednoga člana loze Nemanjića. Najzad su tako isto bez kontrole prokopane »Novakove stene« kod Berana — da navedem samo slučajeve štete od neukog istraživanja a ne i slučajeve dobronamernih ali štetnih opravaka i prepravaka spomenika od strane nestručnih lica kojih je bezbroj... Kad se nedavno pojavio slučaj sa traženjem »Krone i blaga Cara Dušana« da bi sprečio možda jedno eventualno zlo, ja sam objavio i članak zbog koga sam tužen... Strpljenje je već izdalo mnoge moje starije kolege koje su videle da im je dugogodišnje zauzimanje uzaludno i da umesto satisfakcije imaju samo neprijatnosti, a svakako je neprijatnost biti tužen i morati ostavljati svoj naučni posao i dolaziti na sud i pravdati se. Mnogi su moji prethodnici, kažem, već digli ruke i ja se bojim da ću, ovako dekuraziran, to morati učiniti i ja, t. j. da ću morati prestati da se javno interesujem za sudbinu tih naših već toliko napaćenih starina, pa neka ih svaki ispituje na način koji se njemu učini najbolji. I što će to, doista, i dalje biti moguće, razlog je samo u tomu, što još uvijek nemamo jedinstven zakon za muzeje i za čuvanje starina u Jugoslaviji, koji bi sprečio i trgovanje starijama i spekulaciju za izvoz, a dijelom opet obranio starine od nadriručnjaka kao i od sumnjivih sabirača.

*

Ovim sveskom zaključuje »Narodna Starina« svoju XII. knjigu, ali je pitanje hoće li moći produžiti dalje izlaženje. Svi su primaoci časopisa dovoljno dosad upoznati s pravim stanjem. Bilo bi dakle obzirom na neodzivanje suviše apelirati ma i jednim retkom.

„NARODNA STARINA“ sv. 32., XII. knj., 3-4. br.
U ZAGREBU, 31 XII. 1933.

VLASNIK, GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK :

Dr. JOSIP MATASOVIĆ

PROF. UNIV. U SKOPLJU

TISAK »TIPOGRAFIJA« D. D., ZAGREB.